

Nicholas N. Kittrie

Izvažanje demokracije

Iz Atenskih tožnikov:

Najbolj temeljno filozofsko obtožbo demokracije je ... podal Aristotel v svojem značilnem jedrnatem ... slogu: »... v takih demokracijah živi vsakdo tako, kakor mu je drago, ali po besedah Evripida: *v skladu s svojimi lastnimi predstavami*. To pa je slabo.«

Platon ... se je pritoževal, da je v demokraciji »mesto polno svobode in svobode govora in v njem vsakdo lahko počne vse, kar hoče«. Nato obširno navaja obžalovanja vredne rezultate ... to, da se začnejo v tem primeru državljani med seboj razlikovati, namesto da bi se prilagodili enemu modelu, in da postanejo tujci ter celo ženske in sužnji enako svobodni kakor drugi državljani.

A. H. M. Jones, *Athenian Democracy* (Atenska demokracija)
(Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1975, str. 43-44)

Joshua Muravchik, predavatelj na Ameriškem podjetniškem inštitutu (American Enterprise Institute), v knjigi *Izvažanje demokracije*¹ trdi, da je demokracija danes osrednja ameriška politična ideja in da bo njeno promoviranje po vsem svetu izpolnilo zgodovinsko nalogo Amerike. Medtem ko izvoz hrane, avtomobilov in tehnologije upada – kar postavlja Združene države na drugo mesto, za učinkovitejšimi državami Daljnega vzhoda (Japonska, Južna Koreja in Tajvan), kjer je tudi delovna sila cenejša –, bi lahko mnogi videli ameriško izvažanje te politične ideologije in orodij za njeno izvedbo kot še posebno privlačen način za ohranjanje pomembne vloge Amerike v enaindvajsetem stoletju.

Tb, da je demokracija zares zelo priljubljena beseda svetovne politike, je več kot očitno. Države Vzhodne Evrope, ki

¹ Joshua Muravchik: *Exporting Democracy: Fulfilling America's Destiny*, The AEI Press, Washington D. C., 1991.

so bile prej povezane s totalitarizmom in diktaturo proletariata, se radovoljno preurejajo v demokracije. V Afriki in Latinski Ameriki so vojaške hunte in avtokratski režimi v zatonu, dolgo izkoriščana ljudstva pa glasno zahtevajo demokracijo. Nekateri, še do včeraj najbolj zatiralski režimi iščejo potrditev kot vneti privrženci demokratičnih idealov in procesa za to, da bi imeli koristi v svoji trgovini z Združenimi državami ali pa Evropsko skupnostjo kot dežele z najugodnejšimi pogoji uvoza. Z nekaterimi redkimi izjemami, na primer Irana ali pa notranjosti Kitajske, nobena država več neče, da bi jo imeli za drugačno kot »demokratično«. Politični filozofi in politiki so še zlasti od kolapsa marksizma in leninizma opustili misel, da bi zagovarjali razredno ali pa vojaško diktaturo ali kakršno koli drugo obliko tiranske oblasti.

Zakaj pa bi Združene države ali njihove zaveznice morale izvažati demokracijo? Je demokracija pokazala dovolj vitalnosti in odlik v človeški daljni in bližnji preteklosti? So ta politična zamisel in njene inštitucije zares dokazale svojo učinkovitost in blagodejnost v Ameriki in celotnem demokratičnem taboru? In ne nazadnje, ali demokracija lahko prinese enake ugodnosti tudi drugim ljudem? Med antičnimi civilizacijami so le redke poznale demokracijo. Egipt, Feničani, Asirija, Babilonija, Perzija ali Rim niso poskušali uvesti demokratičnega sistema vladanja, niti ga niso zagovarjali. Celo *Biblija* izraelskega naroda, tako predana zagovarjanju pravice, resnice in sočutja, ni predlagala demokratične zamisli kot sredstva za doseg te visokih idealov. Edinole Atene so najverjetneje z zametki v Solonovi ustavi iz leta okoli 593 pr. n. š. in s poznejšimi prekinitvami skupno nekaj manj kot sto let (med letoma 463 in 378 pr. n. š.) vpeljale in izvajale demokracijo kot obliko vladanja. Vendar pa je bil atenski poskus le kratkega veka. Od zgodnje grške demokracije sta bili nadaljnji tisočletji le redko priči vrnitvi težnje po demokraciji. Plemenski poglavarji, fevdalne posesti, vodstva, oligarhije, monarhije, tiranije in diktature so bile po vsem svetu prevladujoče inštitucije, vse dokler koncept demokracije ni ponovno ugledal dneva z ameriško revolucijo.

Muravchik poudarja, da je v času, ko se je v Združenih državah pojavila sodobna verzija demokracije leta 1776, živelo tam nekaj več kot dva milijona svobodnega prebivalstva, od katerega je manj kot en milijon posameznikov (samo moških, in še to pogosto le tisti z ustreznim lastnim premoženjem) sestavljalo volilno telo. Do leta 1850 so se

osamljeni ameriški demokraciji pridružile Belgija, Švica in v neki meri Anglija, do leta 1900 pa je Anglija skupaj s Francijo postala povsem del demokratičnega bloka, ki je zajemal še Italijo, Nizozemsko in skandinavske države. Do srede dvajsetega stoletja bi lahko vso Zahodno Evropo razen Iberskega polotoka opisali kot demokratično, in takšne so bile tudi nekdanje angleške kolonije, Japonska, Indija, Izrael in Libanon. Danes se je demokracija razširila še čez vso Vzhodno Evropo, Latinsko Ameriko in večino Daljnega vzhoda. Po poročilih inštitucije *Freedom House* iz New Yorka² živi okoli 39 odstotkov celotne svetovne populacije (kar znese okoli dve milijardi ljudi) v demokraciji, to pa je zgodovinski rekord.

Ker je demokracija relativno nov pojav, ne moremo trditi, da lahko samo sebe priporoča s svojimi prejšnjimi dosežki in trajnimi zgodovinskimi uspehi. Res je sicer, da je bila demokracija že od konca 18. stoletja prisotna v Združenih državah in malo pozneje v Zahodni Evropi in da je izkazovala veliko moč. V teh državah sta jo spremljala gospodarska rast brez primere in nenehno razpadanje družbenih ovir. Kljub temu pa je bila njena širitev iz peščice zahodnoevropskih utrd na druge celine in k drugim narodom neverjetno počasna. Francoski revoluciji ni uspelo vzpostaviti demokratične vlade, kakor tudi ne osvobodilnim vojnám proti tujemu jarmu, ki so jih bojevali narodi Latinske Amerike. Evropski politični nemiri leta 1830 in posledična pomlad narodov leta 1848 so sicer prinesli ustavne reforme, ne pa tudi demokracije. Do konca 19. stoletja bi lahko le manj od ducata narodov prištevali k demokratičnemu taboru, in do začetka prve svetovne vojne jih je še manj uspelo imenovati se za republiko ali demokracijo. Celo ta šibki demokratični val pa je kmalu vzvaloval na drugo stran. Čas med obema svetovnjima vojnama se je namreč za demokracijo izkazal za katastrofalnega – komunistične, fašistične, nacistične in druge totalitarne ali avtokratske zveri so začele požirati krhke demokracije, ki so se pojavile po prvi svetovni vojni. Zakaj potemtakem govorijo o zamisli demokracije v sodobni politiki s takim navdušenjem? Katere ocene demokracije sodobne ljudi tako privlačijo?

S pregledom zgodovinskih zapisov lahko pridemo do zaključka, da kljub sedanjí nezadržni privlačnosti demokracije

² *Freedom in The World – 1990, Freedom at Issue* (Svoboda v svetu – 1990, Sporna svoboda), št.122, januar–februar 1990, str. 7.

ni kakšnega posebnega zgodovinskega dokaza, ki bi jo podpiral na podlagi njenih prejšnjih uspehov ali njene dokazane primernosti za ljudi različnih kultur, ozadij in potreb. Še manj zanesljivo in verjetno je pričakovati kakršen koli poskus ocene bodočih potencialov demokracije in njene dolgoročne vitalnosti.

Na neki način je zdajšnji razmah demokracije odraz upora proti tradicionalnim institucijam oblasti. Od Boga dano kraljevanje sta resno izzvali francoska in ameriška revolucija. Vloga religije je v zadnjih dveh stoletjih oslabela. Ravno tako sta upadli tradicionalna avtoriteta družine in moč starejših. Sodobni človek noče, da bi mu vladali od Boga postavljeni vladarji ali pa taki, ki so prišli na to mesto zaradi svojega statusa ali premoženja. Pri izbiri svojih vladarjev hoče sodelovati. Demokratična zamisel in proces glede na to odgovarjata novim zahtevam javnega mnenja, saj je »ljudstvo« vladar in podložnik obenem. Zgodnje politične mislece je ta dvojnost begala in v najboljšem primeru se jim je zdela kontradiktorna. Toda zdi se, da je povsem naravna za ljudi sodobne družbe.

Res bi bilo narobe, če bi prezrli povečan pretok demokratičnih zamisli skozi svetovna tržišča, ki daje občutek, da je demokracija zamisel, katere čas je prišel. Povečana privlačnost demokracije se nima zahvaliti le sodobnemu vzdušju upora, temveč tudi pustošenjem, ki so jim botrovale totalitarne zamisli, prevladujoče v Evropi in drugod po svetu v prvi polovici dvajsetega stoletja: totalitarni komunizem in totalitarni fašizem. Eden od njih je bil v zadnjih letih pravzaprav prisiljen priznati svojo totalitarnost v večjem delu dvajsetega stoletja. Če »božanska pravica« ne zagotavlja več legitimnosti, če monokratskih vlad ali pa totalitarnih režimov noče nihče več prenašati – kaj pa potemtakem kot sprejemljiva formula politične vladavine – razen oligarhije in demokracije – sploh še ostane? V nekdanjih tradicionalnih in stabilnih družbah, v katerih so spoštovane in dobro hoteče družine ali klani lahko brez prekinitve obdržali pozicije moči v dolgih časovnih obdobjih, je bila oligarhija najprivlačnejša oblika vladavine. V manj statičnih družbah, v katerih razredne razlike niso stalne, v katerih se posamezniki pogosto vzpenjajo in padajo, oligarhija ne more zagotoviti zadostne stabilnosti. Še zlasti pa v sodobnih in sekularnih družbah, v katerih so razredne razlike zabrisane, v katerih nudijo izobraževanje, mobilnost in talenti posameznikov

vedno več možnosti za ekonomsko in družbeno napredovanje, zmore le široko sprejeta obveza po politični enakosti zadovoljiti pričakovanja ljudi.

V čem pa je bistvo demokracije? Na prvem mestu se zavzema za pravico ljudi, da so neposredno udeleženi pri odločanju in določanju svojih usod in skupne usode. Zavzema se za porazdelitev moči in priznanje pravice vsem udeleženi, da lahko sodelujejo pri odločanju, ki vpliva na njihova življenja. Bistvo te pravice do sodelovanja pri odločanju je bilo podano v motu ameriških revolucionarjev: »nobenega obdavnega brez našega zastopstva«. Demokracija se zavzema s tem tako za sodelovanje ljudi pri opravljanju nalog s pozicije moči kakor za svobodo ljudi pred odločitvami, v katerih niso udeleženi. Če jo dojemamo na ta način, je demokracija simbol svobode – izraz ljudske volje in moči, ki jo s tem dobi nad svojo vlado, kakor tudi sposobnosti diktiranja vladnih ciljev in postopkov, ki morajo biti v skladu z ljudskimi potrebami in željami. Pravzaprav je bil to prvotni namen demokracije, ko so jo prvič vpeljali v antičnih Atenah. Demokracija je bila izraz javnega nezadovoljstva s tradicionalno in neomejeno avtoriteto, odmika od zgodnejših režimov kraljevske, oligarhične in tiranske vladavine. Kljub temu pa je le majhen del celotnega prebivalstva užival prednosti demokracije. V Atenah so namreč samo svobodni moški lahko sooblikovali vladno politiko, v katero se niso smeli vmešavati ženske, tujci in sužnji. Tako je imelo le okoli 20 000 mož, starejših od dvajset let, pravico odločanja o zadevah skupnosti, ki je štela po vsej verjetnosti okoli 500 000 ljudi.³ Za to izbrano skupino je pomenila demokracija neposredno udeležbo vsakogar od njih v zakonodajnem procesu, saj so imeli pravico aktivno sodelovati na zasedanjih skupščine, ki se je sestala štiridesetkrat na leto. Med državljanji Aten so izbrali letno z žrebom petsto predstavnikov, po petdeset iz vsakega plemena ali klana v mestu, ki so sestavljali svet petstotih. Ta se je sestajal vsak dan in opisovali so ga kot »administrativna os ustave«. V njem ni smel nihče biti več kakor dve leti. Mnogim državljanom so dali še dodatno priložnost, da lahko postanejo atenski uradniki in upravniki v nekaterih podjetjih (na primer v javnih pristaniških

³ A. H. M. Jones, *Athenian Democracy*, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1957, str. 76–77.

⁴ Prav tam, str. 3.

skladiščih in ladjedelnicah). Tudi njih so določili z žrebom, in nihče ni smel opravljati funkcije dlje kot kratek, vnaprej določen čas.⁵ Le najvišje atenske častnike – deset generalov, po enega iz vsakega plemena, ki so vodili vse vojaške zadeve – je javno izvolila skupščina. Medtem ko so imeli Atenci žreb za demokratičen, pa so šteli volitve za aristokratske, saj so na ta način po navadi lahko zasedali položaje le tisti iz uglednih družin, slavni in bogati.

Atensko demokracijo so kritizirali tako antični kakor sodobni komentatorji zaradi njenih mnogih domnevnih pomanjkljivosti. Način izbire javnih uslužbencev – večinoma z žrebom in le sem ter tja z volitvami – so opisali kot »dajanje prednosti demokraciji pred učinkovitostjo«.⁶ Platon se je pritoževal, da demokracija »podeljuje nekakšno enakost enakim in neenakim enako«.⁷ Glavna obtožba od kasnejših grških filozofov se je glasila, da je z demokracijo manj bogata večina vladala in izkoriščala bogato manjšino.⁸ Drugi dve obtožbi atenske demokracije pa sta bili usmerjeni proti njeni ekonomski osnovi. Prva pravi, da sistem ni mogel delovati brez izdelanega sistema kompenzacije za množico atenskih državljanov, ki so pri vladanju soodločali. Tako plačilo – in to so nenehno ponavljali – je bilo odvisno od prispevka Atenam, ki so ji ga plačevale njene zaveznice v Delfski zvezi – zaradi česar je atenska demokracija izkoriščala celoten imperij. Druga obtožba pa se je glasila, da je razlog, zaradi katerega so imeli Atenci »dovolj prostega časa za opravljanje političnih funkcij«, v tem, da jih je podpiral sužnjelastniški red. Po mnenju A. H. M. Jonesa je bila zato atenska demokracija izkoriščevalska tudi do sužnjelastništva.⁹ Ti obtožbi pa sta bili prav resna izziva potencialni vlogi Aten kot modelu za sodobno civilizacijo in politiko. Del teh obtožb je pretiran, en del odraža dejansko stanje, en del pa je neosnovan. Ker pa zaradi omejenosti prostora v tem eseju ne moremo ustrezno obravnavati te teme,¹⁰ bomo nadaljevali z raziskavo manj kontroverznih nauk, ki se jih lahko naučimo iz grškega zgodnjega poskusa vpeljave demokratične vlade.

⁵ Prav tam, str. 100.

⁶ Jones, str. 107.

⁷ Republika VIII, 558c; Zakoni VI, 757; Jones, str. 45.

⁸ Isokrates, *De pace* VIII, 128; Jones, str. 54–55.

⁹ Jones, str. 5.

¹⁰ Veliko podrobneje je raziskana in razložena v knjigi A. H. M. Jonesa, *Atenska demokracija (Athenian Democracy)*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1957.

Današnji zgodovinarji opisujejo atensko demokracijo kot stabilno in konzervativno. Stabilnost je zagotavljalo to, da je bila praktično vsem, ki so imeli svoj delež v skupnosti in njenih produktivnih virih (razen seveda ženskam, sužnjem in tujcem), dana možnost udeležbe pri vodenju mesta države. Konzervativnost atenske demokracije pa izhaja podobno iz dejstva, da so imeli vsi, ki so bili na pomembnih položajih, tudi kakšne druge, podedovane interese. Atenska skupščina zaradi prevlade takih podedovanih interesov nikoli ni poskušala prerazpodeliti zemlje ali odpraviti dolžniških obvez. V demokraciji Aten je treba namreč kljub vsemu videti vladavino le majhnega segmenta celotne skupnosti. Ker je iz procesov odločanja izvzela večino prebivalcev, jo lahko opišemo še najbolje kot ohlapno oligarhijo. Atenska formula je, medtem ko je poudarjala svobodo tistih z volilno pravico in zato razglašala politično enakopravnost vseh članov skupščine, namenjala le malo pozornosti vprašanjem socialne in ekonomske pravičnosti in enakosti.

Demokracija se je v svoji ameriški reinkarnaciji ravno tako začela z vladavino ohlapne oligarhije. Politična moč ni bila dana ženskam, tistim moškim, ki niso zadostili premoženjskim kriterijem in kriterijem volilnega davka, ter sužnjem. Tisti, ki jim je bila v ameriški republiki dana politična moč, so predstavljali tako kakor v stari Grčiji le majhen del celotnega prebivalstva. Ta nadzor v rokah manjšine se je nato v večini zgodovine ameriške republike nadaljeval vse do skoraj stoletje poznejše odprave suženjstva, s čimer so dobili Afroameričani državljanske in politične pravice, in vse do let 1920 in 1924, ko so ženske in Indijanci končno lahko začeli sodelovati v političnem procesu. V času zgodnje ameriške zgodovine so mnogi politični filozofi v Starem in Novem svetu šteli vsesplošne svoboščine in volilno pravico za nenaravne in za zlorabo tako božje kakor ljudske volje. Mnogi so menili, da je dati moškim in ženskam – ne glede na poreklo, izobrazbeno ozadje, poklicno umestitev, lastninske deleže in izkazano sposobnost prispevanja v državno blagajno s plačevanjem davkov – enak glas v politični areni čisti absurd. James Kent, predsednik newyorškega vrhovnega sodišča in vodilni ameriški poznavalec ustave, je leta 1821 svaril pred klanjanjem »maliku splošne volilne

pravice.«¹¹ Kljub temu je opcija splošne volilne pravice (in svoboščin) na koncu zmagala. Ko potekajo razprave o sodobnih ustanovah demokracije, je ironija v tem, da mislijo govorniki ravno na to manifestacijo vsesplošne politične pravice.

Ko se je politična demokracija razširila na sodelovanje večine prebivalstva – torej vseh polnoletnih oseb ne glede na njihovo rasno pripadnost, spol ali zadostitev premoženjskim kriterijem –, so se začeli novi pritiski za razširitev ciljev demokracije prek politične svobode še na socialna in ekonomska področja. Eden od nazornih prikazov tega preobrata je bil dramatično izpričan v trojnem cilju francoske revolucije, »*liberté, égalité, fraternité*« (svoboda, enakost, bratstvo). Svobodo, ki jo je razglasila revolucija, je odpravila »vladavina terorja« nove republike. Druga dva cilja (enakost in bratstvo), ki ju francoska revolucija ni dosegla, pa sta kmalu postala zbirna apela sodobnega socializma. Marx in Engels v svojih knjigah trdita, da politične demokracije ni mogoče doseči, vse dokler obstajajo razredne razlike. Z videanjem boja med razredi kot primarne sile v zgodovini je marksizem zahteval, da bi le odprava socialnoekonomske neenakosti z vzpostavitvijo brezrazredne družbe prinesla konec političnim krivicam in vojskovanju.¹²

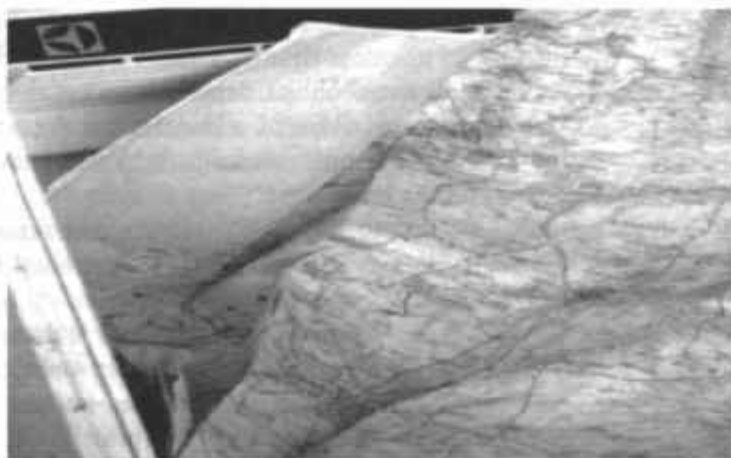
Medtem si je komunizem v deželah, v katere je bil vpeljan v dvajsetem stoletju, prizadeval za takojšen konec ekonomske neenakosti z nasilno revolucijo in diktaturo proletariata, manj militantne sile pa je bilo slišati v bolj tradicionalno demokratskih državah, ki so hodile po francoski in ameriški revolucionarni poti. Pravzaprav so o vprašanju ravnotežja med političnimi in socialnoekonomskimi cilji v demokraciji nenehno razpravljali (oglejte si na primer knjigo Harolda Laskija: *Liberty in the Modern State* (Svoboda v moderni državi)¹³ in še vedno ostaja ena od bolj kompleksnih in kontroverznih tem v obdobju po hladni vojni. Sodobna demokracija – ki jo na novo priznavajo tako različne države in režimi, kot so Albanija in Jemen, Združene države in Sovjetska zveza, Mongolija in Jugoslavija – je postala zares nekaj

¹¹ Kitzrie and Wedlock, *The Tree of Liberty: Rebellion and Political Crime in America* (Drevo svobode: Ameriška državljanska vojna in politični kriminal v Ameriki), The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1986, str. 112.

¹² Preberite si knjigo Georgija V. Plekhanova, *Temeljni problemi marksizma* (*Fundamental Problems of Marxism*), International Publishers, New York, 1969.

¹³ Harold J. Laski, *Liberty in the Modern State*, Penguin Book, Harmondsworth, 1937.

različno se bleščečega. Lahko funkcionira kot ustavna monarhija ali pa kot republika. Lahko zavzame predsedniško modaliteto ali pa parlamentarni format. Sodobna demokracija pa ima v svojih številnih oblikah le malo skupnih imenovalcev. Na splošno odraža široko sodelovanje javnosti pri vladnih zadevah, pa naj si bodo zakonodajne, izvršilne ali sodne. V nasprotju z grškimi predhodniki, ki so dajali prednost neposredni udeležbi, se sodobna demokracija naslanja primarno na koncept predstavniške vlade – v kateri javnost le redko sodeluje z dejansko artikulacijo, upravljanjem ali razsojanjem o javnih zadevah. Neposredna demokracija ne obstaja več, saj jo je zamenjala vojska vladnih uslužbencev, ki imajo v svojih rokah to, kar bi lahko opisali kot »moč pravnega zastopnika« ljudstva. Druga splošna oznaka sodobne demokracije je bilo vztrajanje pri močnem in neodvisnem sodstvu in pri sistemu enakih pravic pred zakonom – torej poskušanje preseganja rasnih, spolnih, etničnih in ekonomskih ovir in predsodkov pri razsojanju o nasprotujočih si trditvah in zahtevah. To, česar si naraščajoča množica na novo oklicanih demokracij ne deli ravno nujno, so uniformne ali medsebojno podobne obveze po socialnoekonomski pravičnosti in enakosti. V nasprotju z drugimi je pri demokratičnih narodih glede na to opaziti veliko večjo predanost principom distributivne pravice in afirmativne akcije.¹⁴ Medtem ko so nekatere demokracije – tako kakor klasične Atene – stabilne in konzervativne, bi druge

¹⁴ E.A. Hayek, *The Constitution of Liberty (Ustava svobode)*, University of Chicago Press, Chicago, 1960.

lahko opisali kot vihrave in eksperimentalne. Končno bi lahko nekatere države, kakor na primer Švedska ali Indija, opisale svojo obliko demokracije kot demokratični socializem, druge, vključno z Združenimi državami in Anglijo, pa bi svoje formule vladanja lahko imenovala demokratični kapitalizem.

Če opazujemo različne izraze demokracije v vsem svetu, se lahko zavemo velikih razlik v vsebini in slogu vladanja, ki so dovoljene pod enim velikim in tolerantnim demokratičnim dežnikom. Za nekatere je demokracija predvsem in izključno politična svoboda in politična enakost. V še veljavnem učbeniku *Comparative Politics* (Primerjalna politika)¹⁵ je zato zapisano: »Čeprav je bil natančen pomen demokracije vedno stvar kontroverzije, obstaja široko področje soglasja med komentatorji, kakor so Max Weber, A. D. Lindsay, Robert MacIver, Joseph Schumpeter in Walter Lippman. Značilnost demokracije je v tem, da si ljudje lahko izberejo svojo vlado ali jo spremenijo ... Zato je prevladujoči zahodni pogled na demokracijo *proceduralen*. Označujejo ga svobodne volitve, svobodno izražanje in svobodne stranke.« Za druge na nasprotnem bregu pa demokracija ni mogoča brez premišljenih in včasih celo drastičnih programov, zasnovanih tako, da dosegajo tudi več socialne in ekonomske enakosti. Profesor Claudio Grossman je v nekem pogovoru o človeških pravicah zato dejal, da »pravica do udeležbe v vladi ... vključuje različne, vendar pa medsebojno povezane komponente, na primer svobodne volitve, svobodo združevanja, svobodo zborovanja, ekonomske, socialne in kulturne pravice«. ¹⁶ Za tiste v prvem taboru so prizadevanja po svobodi in enakosti nasprotujoče in konfliktna sile. Will Durant v svoji knjigi *The Life of Greece* (Življenje Grčije) vztraja: »Enakost je nenaravna ... svoboda in enakost nista zaveznici, marveč sovražnici.« ¹⁷ Za tiste v drugem pa sta svoboda in enakost skupna in med sabo dopolnjujoča se cilja. Za nekatere je privatna lastnina temeljni kamen demokracije

¹⁵ Roy C. Macridis in Bernard E. Brown, *Comparative Politics: Note and readings* Homewood I 11, The Dorsey Press, 1972.

¹⁶ Claudio Grossman, pripombe: »*The Human Right to Participate in Government: Toward an Operational Definition*«, Proceedings, Eighty-Second Annual Meeting, The American Society of International Law, Washington D. C., 1988, str. 510.

¹⁷ Will Durant, *The Life of Greece*, Simon and Schuster, New York, 1939, str. 112.

in svobode,¹⁵ za druge pa je kolektivno in kooperativno lastništvo sama esenca človeškega blagostanja.

Če govorimo o izvažanju demokracije tako, kakor to počne Joshua Muravchik, bi bili lahko jasni in natančni pri tem, kakšno vrsto ali kategorijo demokracije imamo v mislih. Muravchik je prepričan, da so demokratične zamisli tiste, ki so izbojevale Združenim državam hladno vojno, in zdaj ima ta država »življenjsko priložnost«, da izkoristi oslABLJENE strukture in omajano voljo v Rusiji ter demokratizira ta narod in njegove prejšnje zaveznike. Obenem meni, da je ta misija »daleč najvišji cilj ameriške zunanje politike«. Če bi izpustili to priložnost za doseg temeljnih političnih sprememb po vsem svetu, bi bilo to zanj »neopravičljivo«. Vendar se zdi, da se tako Muravchik kakor tudi drugi zagovorniki demokracije ne zavedajo kompleksnosti in težavnosti take naloge. Utemeljitelji islama, kakor tudi utemeljitelji krščanstva, so imeli svojo misijo za preprosto: širiti svojo vero po vsem svetu. Kasnejše družbe so odkrile, da islam lahko zavzame veliko različnih oblik – suniti, šiiti in še nekaj drugih –, od katerih se vsaka predstavlja za edino pravo vero. Krščanstvo ravno tako ni enotna vera, temveč razdeljena zaradi razhajanj, razkolov in notranjih vojn. Skoraj dva tisoč let po rojstvu krščanstva se napor, da bi povečali enotnost in pomirili medsebojna nasprotja znotraj krščanskega tabora, niso izkazali za popolnoma uspešne. Nič kaj drugače ni v islamu, budizmu ali judaizmu. Človek se lahko upravičeno sprašuje, ali ne bo do podobnega razvoja dogodkov in razkolov prišlo tudi znotraj hitro rastočega tabora demokracije. Muravchik verjame, da le demokratična zamisel tudi dosledno izpelje to, kar obljubi. Med tem zagovarjanjem demokracije pa Muravchik vseeno poudari globoko ironično noto, ki navaja tako slabosti kakor prednosti te ideologije: »Druge ideologije obljublajo srečo, demokracija pa obljublja le svobodo prizadevanja po svobodi ...«

V tej trditvi, ki pomeni prepričanje, da je demokracija prej metoda za odločanje kakor pa zavezanost nekemu pravičnemu in dobrodejnemu izidu, bi lahko našli semena bodočih nesoglasij in konfliktov znotraj demokratičnega tabora. Ljudje, ki pristanejo na postopke vlade, ne pa na končne izide, bodo postali po vsej verjetnosti sovražno nastrojeni drug proti drugemu, tako kakor so tisti, ki zagovarjajo enake izide, niso

¹⁵ F. A. Hayek, *The Road to Serfdom*.

pa zavezani podobnim postopkom. Muravchik in drugi sodobni pisci so merili na posebne blagoslove demokracije, ki vključujejo tudi »skorajda čudežno« dejstvo, da se posamezne demokracije skoraj nikoli ne vojskujejo med sabo. Vendar pa ta ugotovitev še ni prestala preizkusa časa in je izpeljana iz opazovanj sveta, v katerem so bile demokratične države zgolj manjšina. Nobe-nega zagotovila ni, da bodo v svetu samozvanih demokratičnih narodov različnih tipov in slogov mednarodna nasprotja in nesporazumi izginili. Pogosto se dogaja, da se posamezniki, skupine in narodi, ki razglašajo največje medsebojno prijateljstvo, med sabo tudi krvoločno bojujejo. Prav tako ne bi smeli spregledati naraščajočega trenda razkrivanja tradicionalne nacionalne države. Zdi se, da je konec totalitarnih in avtoritarnih vlad v Evropi in tudi drugod po svetu sprostil domača medsebojna nasprotja med različnimi etničnimi, verskimi, jezikovnimi, ekonomskimi in političnimi skupnostmi. Atenska demokracija je za kratek čas cvetela v okvirih dobro definirane in homogene skupnosti. Ali lahko tudi sodobna demokracija zagotovi podobno stabilnost medsebojno veliko bolj različnim in pluralističnim narodom? Nedavni dokazi vzbujajo resne pomisleke v današnjo sposobnost demokracije, da bi se lahko spopadla z eksplozijo pluralističnih pričakovanj. Kljub temu pa lahko navedemo eno zaključno misel v tolažbo in upanje. Čeprav se je demokracija začela prvotno kot sistem političnega vladanja in enakosti, je povsem mogoče, da je lahko zaradi svoje značilnosti seganja do širokega spektra populacije spodbujajoča in dejavna sila, ki prispeva k utrjevanju socialnoekonomске enakosti. Tako je demokracija lahko res medij, ki se spremeni v sporočilo. Ker je vedno večji in vedno pestrejši javnosti dana priložnost sodelovanja v političnem procesu, se lahko zgodi, da bo zato vedno večja pozornost javnosti usmerjena tudi v zahteve po večji socialni in ekonomski pravičnosti.

Če opazujemo razvoj v dvajsetem stoletju, lahko zelo dobro dokumentiramo vzporedne razvoje v različnih demokratičnih skupnostih – tako v demokratičnem socialističnem kakor v demokratičnem kapitalističnem taboru –, ki odražajo takšna večja prizadevanja po socialnoekonomski pravičnosti na področju izobraževanja, zdravstva in sociale. Če se bo ta razvoj nadaljeval tudi v prihodnosti, bi lahko napovedali pojav svetovne skupnosti takih narodov, ki ne bodo predani le podobnemu zagovarjanju svobode mišljenja, marveč tudi podobnim egalitarnim ciljem. V takem svetu bi bil lahko zgodovinski konflikt med narodi, razredi in ideologijami

zelo zmanjššan, če ne celo popolnoma odpravljen. Vendar pa tudi to ne bi pomenilo konca zgodovine. Medtem ko so nekateri povsem prepričani, da je demokracija politični program, ki je »najnaravneje in najbolj univerzalno prilagojen človeški naravi«, pa ta trditev drugim ni bila tako dobro dokazana. Ko je ameriška republika praznovala svojo dvestoletnico, so mnogi politični opazovalci izražali resne pomisleke v njeno sposobnost doseganja ameriških sanj. Vse bolj so se slišali resni in kritični glasovi v zvezi z ameriškim dosežki. Ti kritični komentari vključujejo dela, na primer, Philipa Slaterja *A Dream Deffered: America's Discontent and the Search for a New Democratic Ideal* (Odložene sanje: Ameriško nezadovoljstvo in iskanje novega demokratičnega ideala),¹⁹ E. J. Dionna *Why Americans Hate Politics: The Death of the Democratic Process* (Zakaj Američani sovražijo politiko: Smrt demokratičnega procesa)²⁰ in Alana Ehrenhalta *The United States of Ambition* (Združene države ambicije).²¹ Tudi, o čemer pišejo ti avtorji, so kritične pomanjkljivosti v delovanju ameriške demokracije. Slater je mnenja, da je postala ameriška demokracija preobtežena z administracijo, centralizacijo in drugimi proti svobodi mišljenja usmerjenimi silami. Takole je zapisal: »Vsakdo govori o demokraciji, vendar pa je le peščici jasno, zakaj obstaja, zakaj se odvija prav zdaj in kam bo vodila. Večina ljudi jo vidi kot predvsem politični fenomen, to pa je isto, kakor da bi videli v televiziji predvsem električni fenomen.«

Dionne trdi, da tako liberalci kot konzervativci vodijo ameriško ljudstvo proč od politike, zato ker oboji ne zaupajo »ljudstvu« in hočejo inštitucionalizirati svoje ideološke agende, ne da bi se v to vpletali dejanski volivci. Ehrenhalt se podobno pritožuje, da so ameriški politični voditelji od magistratov pa vse do Bele hiše izbrali pravzaprav same sebe. Trdi, da vodijo državo ljudje, katerih delo je potegovanje za določen položaj – in ne vodenje. Če bi hoteli oceniti dosedanje literaturo o dosežkih in perspektivah demokracije v Ameriki, bi nas lahko zaskrbelo to, da je Amerika v svojem poskušanju izboljševanja demokracije kot procesa vladanja po vsej verjetnosti odtujila primarno gibalo demokracije – volivce ali državljane. Nekateri analitiki atenske demokracije so prišli do spoznanja, da je bil njen glavni dosežek v tem, da je

¹⁹ Beacon Press, Boston, 1991.

²⁰ Simon and Schuster, New York, 1991.

²¹ Times Books, New York, 1991.

bila sposobna uveljavljati interese državljanov v javnih zadevah. Z zatekanjem k neposrednemu demokratičnemu procesu je Atenam uspevalo obdržati ljudi vpletene v dejansko zakonodajno, izvršilno in sodno vejo oblasti. Sodobna Amerika se je s presaditvijo demokratične ideje na večjo celino in veliko večje število ljudi morala najverjetneje preveč opreti na predstavništvo moči. Takšno predstavništvo pa ustvari preveliko razdaljo med državljani in njihovo oblastjo. Če ji te razdalje z inovativnimi tehnikami vladanja ne bo uspelo zmanjšati, bo demokracija, katere čas je napočil, lahko odkrila, da se tako imenovani dobrotniki njenega dela – ljudje – počutijo preveč oddaljeni in premalo zainteresirani, da bi zagotavljali njeno učinkovito delovanje in reformiranje, ali pa celo njeno preživetje.

Prevedel Vasja Bratina

SODOBNOST

revija za književnost in kulturo

Letnik XLVIII, številka 11, 2000

Izdajatelj

Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2,
1512 LJUBLJANA

Naslov uredništva

SODOBNOST
Hribarjevo nabrežje 13,
1000 LJUBLJANA
Telefon 061 200 41 02

Naročila in reklamacije

Cankarjeva založba
Kopitarjeva ulica 2,
1512 LJUBLJANA
Telefon 061 302 695, 080 11 08

Tisk

TISKARNA TONE TOMŠIČ, d. d.

ISSN 0038-0482

Oblikovanje ovitka

Jani Bavčer, ARSENAL,
sodelavec Aleš Strajnar

Računalniški prelom

Janez Turk

Glavni urednik
EVALD FLJSAR

Uredništvo

Sandra Baumgartner
Igor Bratož
Meta Kušar
Miloš Mikein
Igor Škamperle
Milan Vincetič
France Vurnik
Ciril Zlobec

Lektorici

Alenka Kobler
Nuša Mastnak

Glavni urednik sprejema
sodelavce vsak ponedeljek
od 11. do 13. ure
v pisarni uredništva,
Hribarjevo nabrežje 13.

Sodelavce prosimo,
da prispevkom obvezno
priložijo disketo
(MS Word za Okna,
verzije 97, 95, 6.0).

Nenaročenih prispevkov
ne vračamo.

Naročnina

Cena enojne številke
v prosti prodaji je 800 SIT,
dvojne pa 1200 SIT.

Za naročnike

velja 20-odstotni
popust (7360 SIT letno,
plačljivo v dveh obrokih).

Cena za naročnike

v tujini je USD 79
ali protivrednost
v drugi valuti plus poština.

Revija izhaja

ob finančni pomoči
Ministrstva za kulturo
Republike Slovenije
in sponzorjev.

Stališča avtorjev
niso zmeraj tudi stališča
glavnega urednika
ali članov uredništva.